

HER GÜN DÖRT İŞÇİ, BEŞ KADIN...

Sibel Özbudun*

*“Son kötü günleri yaşıyoruz belki
İlk güzel günleri de yaşarız belki
Kekre bir şey var bu havada
Geçmişle gelecek arasında
Acıyla sevinç arasında//
Öfkeyle başış arasında//
Biz kırıldık daha da kırılırız/
Kimse dokunamaz bizim suçsuzluğumuza.”*

Resmî rakamlara göre Türkiye’de 2002-2011 yılları arasında 706 608 iş kazası (“kaza” olayın resmî adı. Gerçekte bunlar birer “cinayet”...) meydana geldi. Bunlarda 10 297 işçi yaşamını yitirirken, 15 961 işçi de iş göremez hâle geldi. Sadece 2010 yılında iş kazalarında yaşamını yitiren işçi sayısı 1500, iş göremez hâle gelenlerin sayısı ise 2000...²

Yine resmî rakamlara göre 2005-2011 yılları arasında 10 584 kadına yönelik şiddet (cinayet, taciz, tecavüz) vak’ası adli mercilere yansıdı. Bu vak’alarda toplam 4190 kadın yaşamını yitirdi. Sadece 2009 yılında eril şiddet nedeniyle yaşamını yitiren kadın sayısı 1126. Ruhun çöküntüye uğrayan, özgüvenini yitiren kadın sayısı belli değil (bunun istatistiği tutulmuyor!).³

* Doç. Dr.

1 Cemal Süreya.

2 “Vicdan Nöbeti’ne Ramazan Arası”, Radikal, 16 Temmuz 2012, s. 7... Ayrıca İstanbul İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi verilerine göre iş cinayetlerinin ilk altı ayında 2012 bilançosu: Ocak 2012: 62 işçi; Şubat 2012: 42 işçi. Mart 2012: 59 işçi; Nisan 2012: 75 işçi; Mayıs 2012: 69 işçi; Haziran 2012: 59 işçi (“6 Ayda En Az 366 İşçi Öldü”, Evrensel, 4 Temmuz 2012, s. 5).

3 İHD İstanbul Şubesi, Kadına Yönelik Şiddet Raporu, http://bianet.org/files/doc_files/000/000/320/original/kad%C4%B1n_cinayetleri_raporu_pdf.pdf

Bu kadar değil. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılını izleyen dokuz yıl içerisinde iş kazalarında(/cinayetlerinde) ölüm oranı yüzde 92...⁴ Aynı süre içerisinde eril şiddet sonucu ölen kadın sayısındaki artış oranı ise, çok sık tekrarlandı ama bir kez daha vurgulayayım, yüzde 1400!

Bitmedi: Uluslar arası Çalışma Örgütü verilerine göre, Türkiye, iş kazaları(/cinayetleri) açısından (Cezayir ve El Salvador'un ardından) dünya üçüncüsü;⁵ kadına yönelik şiddet sıralamasında ise dünya dokuzuncusu!⁶

Coğrafyamızdaki iş cinayetleri ile kadın cinayetleri oranındaki artışlar arasındaki koşutluk, gerçekten de çarpıcı; çarpıcı olduğu kadar da izaha muhtaç.

Bu koşutluğu, örneğin Kemal Burkay'ın yaptığı üzere, "tek renkli Kemalist bir nesil yetiştirme tutkusuyla ülke ve dünya gerçeklerine sırt çeviren, topluma şovenizmi pompalayan, şiddeti kutsayan ve onu tüm kapıları açacak bir anahtar gibi gören sistem"⁷ terimleriyle açıklamak elbette ki mümkün; ama bu, cinayeti anlatıp da failini görmezden gelme aymazlığı olur.

Oysa cinayeti çözmek, ancak ve ancak katilin kim olduğunu saptamakla mümkün; ve kestirmeden söyleyeyim, bu ülkede hem işçi cinayetlerinin hem de kadın cinayetlerinin sorumlusu, neo-liberal kapitalizmdir; daha doğrusu, en hoyrat uygulamasını AKP iktidarının elinde bulan, dünya (neo-liberal) piyasasına pervasızca eklemlenme gayretkeşliği.

Dilerseniz tek tek ele alalım. Önce iş(çi) cinayetleri...

TÜRKİYE'NİN "KÜRESEL SERBEST PİYASA"YA ARZI: UCUZ İŞGÜCÜ

"Küreselleşme" kavramı, malûm, her şeyden önce dünya ülkelerinin neo-liberal ölçütler doğrultusunda işleyen tekil bir küresel piyasa ekonomisi etrafında bütünleşmesini imliyor. İdeologları her ne kadar bu ekonomiyi "çokkutuplu/kutup-suz, lidersiz vb. vb." olarak tanımlama eğiliminde olsa da, dümeninde çokuluslu dev şirketler, bu şirketlerin merkez üslerinin konuşlandığı güçlü devletler ve bu devletlerin güdümündeki, IMF, Dünya Bankası gibi uluslar arası kurumların bulunduğu biliniyor. Bu "önderlik"in, sosyalist sistemin çöküşünü izleyen yıllarda küresel piyasa ekonomisini, az gelişmiş ülkelere krediyi ekonomilerini "yapısal uyum programları" adı altında sundukları neo-liberal reçete doğrultusunda yeniden yapılandırılmaları koşuluna bağlamak suretiyle biçimlendirdiği de... Bu, "bütünleş-

4 Ahmet İnel, "Hızlı Büyüme Kurbanları", Radikal 2, 18.3.2012

5 a.y.

6 "CHP Aydın Yeni Kadın Kolları Başkanı Kavasgil", Hürriyet Ege, 4 Temmuz 2012.

7 Kemal Burkay, "İşçi Ölümleri ve Kadına Şiddet", Radikal, 2 Mayıs 2012, s. 16.

me" sürecinin "sopa" boyutu. "Havuç" boyutunu ise, "yeni" dünya düzeninin [ya da daha doğru bir deyişle "düzen(sizliğin)in"] önlerine sunabileceği muazzam kazanç olanaklarını sezinleyen egemen sınıfların siyasal arenadaki temsilcileri aracılığıyla ekonomik yapılanışlarını "küresel piyasa"ya uyum sağlayacak tarzda yeniden yapılandırma işine pürheves girişmeleri. Ve bunu yaparken de ülkelerinde "sosyal devlet"e değgin her türlü düzenlemeyi pervasızca, umursamazca yıkıp devirmeleri.

Bu tekil "piyasa", katılımcılarını zorunlu bir işbölümüne sevk ederken, "arz"ı birbirine benzeyen aktörleri de kendi aralarında kıran kırana bir rekabete sokuyor.

"Arz" ise, en üstte know-how, bilişim, genetik, nükleer vb. teknolojiler, finansal hizmetler gibi "çıktı"ların yer aldığı hiyerarşik bir yapı sergilemekte. Hiyerarşinin alt basamaklarında ise, ucuz işgücü, çevresel riskleri üstlenme kapasitesi, monokültür için Çokuluslu tarım şirketlerinin kullanımına açılacak geniş araziler, doğal kaynaklar vb. yer alıyor.

Türkiye'nin küresel piyasaya arzına bakıldığında, çoğunlukla rekabetin (dolayısıyla da "fiyat kırma" olasılığının) bir hayli yüksek olduğu bir "kalemler" yelpazesi seriliyor gözler önüne: inşaat, turizm, tekstil, meyve-sebze, beyaz eşya, toprak, çevresel atık ithalatı, ucuz işgücü...

Bu son "kalem" ise, zurnanın zırt dediği deliği oluşturuyor: ucuz işgücü...

Evet, Türkiye'de bu "kalem"den bol miktarda var: Fikret Şenses'in tabiriyle, "tarım-dışı ve tarım sektörleri arasındaki verimlilik farklarının çok önemli boyutlara ulaştığı, kentlerde işgücüne katılma oranının kadınlar arasında çok düşük düzeylerde kaldığı, işsizlik oranının, özellikle eksik istihdamla birlikte değerlendirildiğinde, yüksek bir orana ulaştığı ve son yıllarda artış eğilimi gösterdiği" bir görünüm arz etmektedir Türkiye'de "emek piyasası". Ve de, "işgücü piyasalarının bu özelliklerinin bir yansıması olarak ücretliler toplam istihdam içinde yüzde 40 gibi küçük bir paya ulaşırken, ücretlilerin sadece beşte birinin toplu sözleşme kapsamında olması, kamu çalışanlarının örgütlenmesi önünde, grev haklarının olmaması gibi önemli engeller bulunması ve sendikalaşma oranının düşük olması ve son yıllarda giderek düşmesi işgücü piyasalarının kurumsal açıdan da çeşitli kısıtlar içinde olduğunu göstermektedir."⁸

Gerçekten de, Türkiye'de 24 110 000 kişilik aktif işgücününün 6 143 000'i tarımda istihdam ediliyor. Dahası, bu aktif işgücü, 20 milyon kadarlık 15 yaş altı nüfusun yanı sıra, 15 yaş üzerinde olup da şu ya da bu nedenden dolayı çalış-

8 Fikret Şenses, "Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam", http://arsiv.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/07_neoliberal/index.htm

mayan 29 milyona yakın öğrenci, işsiz (resmî rakamlara göre işsizlik yüzde 9 dolaylarında seyretmekte⁹) ya da ev kadınına bakmak yükümlülüğüyle karşı karşıya.¹⁰ Bir başka deyişle, Türkiye’de her bir çalışan kişi, bir yandan kendisi dışında iki kişinin geçimini sağlarken, bir yandan da, muazzam bir yedek işgücü ordusunun baskısı altında.¹¹ Salt bu demografik tablo dahi bu ülkenin “yeni” uluslar arası işbölümünde ucuz işgücü deposu olmaya adaylığını anlaşılır kılmaktadır. Ama durum salt bundan da ibaret değil. Aktif işgücünün 13 350 000 kadarı, yani yarıdan fazlası, en fazla ilköğretim mezunudur, yani vasıfsız ya da düşük vasıflıdır... Ve de Şubat 2012 itibariyle, Türkiye genelinde istihdam edilen 24 milyon dolayında kişiden 8 milyon 741 bininin kayıtdışı olduğu belirlenmiştir.¹²

“Hammadde”nin hâli böyle olunca, küresel piyasanın Türkiye’den talepleri de bu doğrultuda biçimleniyor elbette.

Ancak sorun salt “küresel piyasa”nın talepleri değil. Bir de “iç talep” var. Tabii ki, işgücünün fiyatını düşürmek kapitalistlerin her koşulda “kadim” ve “yapısal” arzusu ve hedefidir. Kapitalizmin yapısal krizleri, ücretleri düşürme konusundaki en işlevsel araçları olduğunu 30 yıllık neo-liberal deneyim, tüm çıplaklığıyla gösterdi. Ama on yıllık AKP iktidarının çerçevlendirdiği özel bir konjonktür de var ki, bu iktidarın ücretleri (çıplak ve giydirilmiş) düşük tutma konusundaki gayretkeşliğini daha da anlamlandırmakta.

Şöyle açımlayayım; kanımca AKP iktidarı, iktisat alanında iki şey yapmayı hedefliyor: İlki, Türkiye’yi, bütünüyle ve tam olarak neo-liberal küresel piyasa ekonomisine entegre etmek... İkincisi ise, temsilcisi olduğu yükselen sınıfa, Anadolu burjuvazisine doğru sermaye transferini gerçekleştirmek. Alabildiğine ucuzlatılmış işgücünün, hele ki deregülarizasyon ve onun kaçınılmaz getirileri esnekleştirme ve taşeronlaştırma eşliğinde, “neşv ü nema” hâlindeki bu yeni burjuva kesimine, daha çok İstanbul-Kocaeli ekseninde konuşlanmış örgütlü işgücünü istihdam eden “Marmara sermayesi” karşısında sonsuz avantajlar sağlayacağı açıktır.

Kanımca Türkiye’de son on yılda katlanan iş cinayetleri, böylesi bir arkaplan üzerine yerleşmektedir. Kaldı ki, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın hazır-

9 TÜİK verilerine göre 2011 yılı itibariyle Türkiye’de gerçek işsiz sayısı 5 milyon 90 bin. (“Umutsuzluk Diz Boyu”, Cumhuriyet, 16 Mayıs 2012, s. 11).

10 TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2011. www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=25

11 Bu “yedek işgücü ordusu”nun neferlerinin büyük bölümünü de, sayıları 11 milyonu bulan “ev kadınları”nın oluşturduğunu belirtmeden geçmeyeyim. Ve hemen ekleyeyim; “ev kadını” (yeni söylemde değiştirilmiş hâliyle “ev işleriyle meşgul kişiler”) bu ülkede çok yüksek oranlarda seyreden kadın işsizliğini perdeleyen “kültürel” bir tanımdır.

12 “Çalışan İki Kadından Biri Güvencesiz!”, Birgün, 17 Mayıs 2012, s. 5.

ladığı “Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı 2012-2023” başlıklı belgede yer alan ve işsizliğin temel nedeni olarak öne sürülen “Türkiye’de işgücü piyasasının katılığı ve işveren üzerinde ücret dışı işgücü maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle iktisadi büyümenin istihdam yaratamadığı” argümanı,¹³ bu iktidarın “işgücü maliyetlerini düşürme” yönündeki niyet ve kararlılığını, olabilecek en açık dille vermektedir.

“İşveren üzerindeki ücret dışı işgücü maliyetlerinin” düşürülmesi, hiç kuşku yok ki işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesi,¹⁴ kazanılmış tüm hakların berhava edilmesi, örneğin kıdem tazminatlarının düşürülmesi/kaldırılması,¹⁵ sağlık maliyetlerinin tedricen sigortalıların sırtına yıkılması, servis, yemek vb. hizmetlerin kaldırılması, grev hakkının işlevsizleştirilmesi,¹⁶ yanı sıra, istihdamın esnekleştirilmesi, taşeronlaştırılması ve kayıtdışının teşviki, kadın ve çocuk emeği¹⁷ üzerindeki sömürünün yoğunlaşması¹⁸ anlamına gelir; ama aynı zamanda iş güvenliğine yönelik her tür-

13 “Ulusal İstihdam Stratejisi: Güvencesiz, geçici, esnek istihdam”, <http://haber.sol.org.tr/ekonomi/ulusal-istihdam-stratejisi-guvenesiz-gecici-esnek-istihdam-haberi-54539>

14 SGK’nin Nisan 2011 verileri dikkate alındığında Türkiye’de toplam 10 milyon 314 bin 95 kayıtlı işçi çalışıyor. Bu işçilerin 922 bin 188’i bir işçi sendikasına üye bulunuyor. Bu veriler çerçevesinde sendikalaşma oranı yüzde 8.94’e karşılık geliyor. SGK’nin verileri, son olarak 2009’da yayımlanan bakanlık verileriyle büyük farklılık gösteriyor. Sendikalaşma oranının yüzde 59.88 olarak açıklandığı bakanlık verilerinde ise, Türk-iş’in 2 milyon 239 bin 341, Hak-iş’in 431 bin 550, DİSK’in 426 bin 232, bağımsız sendikaların ise 135 bin 556 olmak üzere toplam 3 milyon 232 bin 679 sendika üyesi olduğu belirtiliyor (“Sendikalı İşçi Sayısı 1 Milyonun Altında!”, Birgün, 7 Mayıs 2012, s. 4).

15 Nitekim, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, kıdem tazminatı ile ilgili olarak yeni bir yasa tasarısı hazırladı. Yeni kıdem tazminatı tasarısı bir yandan kıdem tazminatı fonlarının özel emeklilik şirketlerine aktarımını, bir yandan da her bir yıla bir ay karşılık gelen kıdem tazminatı miktarının yarı yarıya azaltılmasını öngörüyor (“Eski İşçi Yeni İşçi Hepsini Sermayenin”, Gündem, 1 Temmuz 2012, s. 5).

16 Türkiye’de ‘can ve mal kurtarma işleri; cenaze ve tekfin işleri; su, elektrik, havagazı, termik santralleri besleyen linyit üretimi, tabii gaz ve petrol sondajı, üretimi, tasfiyesi, dağıtımı, üretimi nafta veya tabii gazdan başlayan petrokimya işleri; banka ve noterlik hizmetleri; kamu kuruluşlarınca yürütülen iftayıye, şehir içi deniz, kara, demiryolu ve diğer raylı toplu ulaştırma hizmetleri’nde grev, zaten yasaktı. AKP’nin yeni “torba yasası” buna bir de “havaçılık hizmetleri”ni ekledi. Grevin yasak olduğu işyerleri ise şöyle: “Aşı ve serum imal eden müesseseler, her türlü hastaneler, eczaneler, eğitim ve öğretim kurumları, mezarlıklar ve ‘Milli Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı’nca doğrudan işletilen yerler...” (Ahmet İnel, “Grev hakkını kaldıran ‘ileri demokrasi’”, Radikal, 5 Haziran 2012, s. 15).

17 DİSK Araştırma Enstitüsü’nün verilerine göre, Türkiye’de 5-17 yaş arası çocukların yüzde 49’u çalışıyor. Çocuk istihdamında sanayinin payı 1994’te yüzde 16’dan, 2006’da yüzde 28’e yükselmiş durumda (“Dünya onların sırtında”, Cumhuriyet, 12 Haziran 2012, s. 11).

18 Şükrü Kızılot, “İşverenlerin genç ve kadın işçilere ilgisi 5 kat arttı”, Hürriyet, 4 Haziran 2012, s. 23.

l düzenlemeden de feragat, patronlara iŖçi cinayetlerini pervasızca srdrmele-
ri konusunda sunulmuŖ bir "açık ek" anlamını da taŖıtmaktadır.

HER GÜN DÖRT İŖÇİ...

Aslına bakılırsa, AKP iktidarının hazırladığı, Haziran 2012'de Meclis'te ka-
bul edilip¹⁹ 30 Haziran 2012 günü Resmî Gazete'de yayınlanarak yrrlge gi-
ren "İŖ Sağlığı ve Güvenliği Kanunu", bu "açık ek" in net bir ifadesidir. Nasıl mı?

TMMOB'ye bağlı Makine Mühendisleri Odası (MMO) Yönetim Kurulu BaŖ-
kanı Ali Ekber akar'ın imzasıyla yayınlanan bildiri de kapsamı "kamu ve özel
sektöre ait bütün iŖler ve iŖyerleri" olarak belirlenen yasanın uygulamasının kamu
için iki yıl, küçük iŖyerleri için bir ve iki yıl sonraya ertelenmesiyle yasanın daha
baŖtan sınırlandığı bildiriliyor. (Oysa aynı "erteleme", taslağa sessiz sedasız ek-
lenen bir madde, "iŖinin iŖyerine 'alkollü' gelmesi durumunda tazminatsız iŖten
atılacağı" hükmü için uygulanmıyor, nedense!²⁰) MMO'nun açıklaması Ŗyle de-
vam etmekte:

"Resmi verileri aıklanmıŖ bulunan 2010 yılındaki iŖ kazalarının yüzde 56'sı,
aktif sigortalıların yüzde 62'sini, iŖyerlerinin de yüzde 68'sini oluŖturan, 1-49
arası alıŖanı bulunan ve İŖyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi ile iŖyeri hekimi, iŖ g-
venliėi mühendisi, iŖyeri hemŖiresi veya sağlık memuru istihdam zorunluluėu bu-
lunmayan iŖyerlerinde gerekleŖmektedir. Yasa hazırlayıcısı ve onaylayıcıları, ne
yazık ki daha en baŖtan, 50'nin altında alıŖanı bulunan iŖyerlerinde yaŖanan iŖ
kazalarının sürmesini göze almıŖtır. Bu durum iŖ kazası ve cinayetlerinin süreceği-
ėini göstermektedir."

Bitmedi: MMO açıklamasına göre yeni yasa, iŖverene "iŖ sağlığı ve güvenli-
ėi uzmanı" olma olanağını vermekte, böylelikle, davalıyı kadı yetkisiyle donat-
maktadır. Yanı sıra, yasaya göre kazaların sorumluluğu, büyük ölçüde, uyarıda
bulunmuŖ olsalar da uyarıları patronlar tarafından dikkate alınmayan iŖ güvenli-

19 Tasarının Meclis'te oylandığı gün, Meclis bahçesinde alıŖan taŖeron firmaya bağlı bir iŖi,
Nadir Kekilli, toprak kayması sonucu yaŖamını yitirdi. Olayı duyan milletvekilleri, bahçeye
ıkıp yetkililerden bilgi aldılar, ölen iŖçinin mesai arkadaŖlarına ve ailesine baŖsaėlıėı dilek-
lerini bildirdiler, basına demeç verdiler, ardından da Genel Kurul salonuna girerek oylama-
ya devam ettiler. Tasarı, oy çokluğuyla kabul edildi... ("Burası Türkiye!", Radikal, 16 Hazi-
ran 2012, s. 8).

20 "AkŖam bir kadeh iki içmek, tazminatsız kovulma nedeni sayılacak", İŖi Sağlığı ve İŖ G-
venliėi Meclisi internet sitesi, http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2939:aksam-bir-kadeh-icki-icmek-tazminatsiz-kovulma-nedeni-sayi-lacak-&catid=58:genel&Itemid=182.

ği uzmanlarına yıkılmakta, iş kazası ve meslek hastalıklarından sorumlu tutulan iş güvenliği uzmanları ile hekimlerin belgelerinin askıya alınması öngörülmektedir. Ama daha da vahimi, yasanın, tüm işyerlerinde bulunması gereken “iş sağlığı ve güvenliği kurulu”nun 50 ve daha fazla işçi çalıştıran, 6 aydan fazla süren sürekli işlerin yapıldığı işyerlerinde bulunabileceğine dair maddesiyle taşeronlaşmanın önünün açılması. Ali Ekber Çakar, bu yasa ile İş Yasasının birçok hükmü yürürlükten kaldırıldığına vurgu yapıyor.²¹

AKP hükümet(ler)inin çalışma yasasıyla ilgili pek çok düzenlemesi gibi, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu da, görüldüğü gibi, iki hedefi içermekte: deregülasyon, taşeronlaştırma aracılığıyla işgücü maliyetlerini alabildiğine düşürmek ve sağlık ve güvenlik başta olmak üzere emekçi haklarını bir “toplumsal hak” olmaktan çıkartıp, piyasada alınıp satılan metalara dönüştürmek, bir başka deyişle, “piyasaya entegre etmek”...

Pekâlâ, bu iki “temel (neo-liberal) içgüdü” nasıl bir tabloyu çerçevlendirir?

Hızla, yalnızca son birkaç ay içinde basına yansıyan birkaç örnek:

* Esenyurt'ta inşa edilmekte olan Marmarapark AVM'nin inşaatında çalışan ve geceleri (dikkat, lojmanlarda, yurttan, prefabrik konutlarda hatta barakalarda bile değil) çadırlarda yatan işçilerden 11'i, elektrik kontağından çıkan yangında yaşamını yitirdi. Kendisi de 5'i tutuklu 13 sanık arasında yer alan 'iş güvenlik ve denetim uzmanı' Ömer Faruk Gülmez'in 21 Ekim 2011'de çektiği fotoğraflarda, “çadırların içlerinde çok sayıda ısıtıcının kullanıldığı, ısıtıcıların yataklara bağlı olduğu, her yatağın altına bir uzatma kablosunun çekildiği, kablolarla eklemelerin yapıldığı, kabloların zeminden su içinden geçtiği görülüyor.

Gülmez, resimleri çektiği gün işçilerin bağlı olduğu Kayı İnşaat'a yazdığı raporda, tespitlerini sıralayıp 'Yangında koşuşların acil çıkış kapılarının olmadığı ve yangına karşı hiçbir önlemin alınmadığı' uyarısında bulunmuştu. Önlem alınmadığı gibi, Gülmez'in iki öngörüsü de gerçekleşti: Yangın, elektrik tesisatından çıktı..." Savcılık ifadelerinde denetleme uzmanı Ömer Faruk Gülmez, "Uyarı ve tavsiyelerimiz dikkate alınmadı," derken, İş Güvenliği Koordinatörü Cem Yıllar ise "Patronum Abdullah Altun'a bildirdim; ancak parasal olarak belli bir maliyeti gerektirdiğinden bu eksiklikler giderilmedi," diyordu.²²

* İş “kazaları”nda ölen işçilerin aileleri, işçi cinayetlerine dikkat çekmek üzere bir süredir Pazar günleri Galatasaray Meydanı'nda toplanıyorlar. İşte 31 yaşındaki kardeşi Erkan Keleş'i iş kazasında kaybeden Mustafa Keleş'in anlattıkları

21 Esra Koçak, “İş Cinayetlerinin Önü Açılıyor”, Birgün, 4 Temmuz 2012, s. 4.

22 İsmail Saymaz, “Yangının Fotoğrafı 5 Ay Önce Çekildi”, Radikal, 7 Haziran 2012, s. 9.

rı: "Bedaş'a bağlı bir taşeron firmada çalışıyordu, elektrik ustası. Bedaş'ın teknisyenleriyle gidip arızalara müdahale ediyordu. 2010 Eylül'ün 10. günü, bayramın da üçüncü günü" diye anlatmaya başlıyor. "Gidiyorlar arızaya, teknisyenin biri diyor ki, ben elektriği kesiyorum sen git arızaya müdahale et. Bizim çocuk gidiyor. Ama oraya gittiklerinde yukarıya çıktıkları sepeti kaldıran vincin operatörü de yok. Birisine diyorlar ki, sen bu aracı kullanır mısın, tamam diyor. Telefon ediyorlar, tamam elektriği kestik, çıkabilirsin diye. Bizim oğlan çıkıyor ama meğer onun çıktığı yerdekini değil de, başka bir yerdeki elektriği kesmişler. Çıkıyor ve çarpılıyor. Çarpıldı adam, indir diyorlar ama şoför de yapamıyor, çocuk orada asılı kalıyor yarım saat. Can çekişiyor." Bilirkişinin "orada daha önce çalışma yaptınız mı, nasıl böyle oldu?" sorusuna cevap "dalgınlığa geldi" oluyor. Ayrıca bütün bunlar olsa bile, kardeşinin elinde 150 liralık özel eldivenler olsa, elektriğe kapılmayacağını da söylüyor. Ama ne yazık ki, beş liralık olanlardan varmış.²³

* 3 Nisan 2012 günü Aşkale'de beş elektrik işçisi, Karasu HES 2 göleti içerisinde kalan ve sökülmesi ihmal edilen elektrik direği bozulunca, deniz bisikleti ile gölete girmiş, bisikletin devrilmesi sonucu gölete düşerek boğulmuşlardı. Yüzme bilmeyen beş işçiyi buz gibi gölete deniz bisikleti ile salan Aras Elektrik Dağıtım ve Anonim Şirketi, Meclis'te verilen soru önergesine yanıtında işçilerin 'kendi inisiyatifleri' ile hareket ederek öldüğünü savundu.²⁴

* Wan Erdiş'te (Erciş) yapımı süren TOKİ inşaatında üç gündür ekonomik sömürürün yanında polis ve jandarma şiddeti sürüyor. TOKİ'nin yükleyici firması olan Ali Acar İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi şantiyesinde sık sık yaşanan iş kazaları, işçileri isyan ettirdi. Su tankerinin çökmesi üzerine iki kişinin yaralanması ve daha önce de çoğu defa işçi kazaları meydana gelmesine rağmen herhangi bir önlemin alınmaması işçilerin tepkisine neden oldu. İşçi güvenliği için tepki gösteren işçiler polis ve jandarmanın saldırısıyla karşılaştı. Saldırı sonucunda çok sayıda işçi aldığı darbeler sonucu yaralandı. Şantiye alanına iki gün boyunca basın çalışanlarının giriş ve çıkışları yasaklandı.²⁵

* Edirne'nin Keşan ilçesinde TOKİ inşaatında işçi Cengiz Demirel (41) kanalizasyon borusu döşemek için girdiği çukurda kayma nedeniyle toprak altında kaldı. Şantiyede çalışan işçiler, Demirel'i kendi çabaları ile kurtaramayınca iş makinesinden yararlanmak istedi. Kepçe operatörü toprağı kazarken Demirel'in başı kepeceye sıkışarak koptu. Demirel, olay yerinde feci şekilde can verirken çevrede bulunan arkadaşları sinir krizleri geçirdi.²⁶

23 Nazan Özcan, "Vicdan Nöbeti", Radikal İki, 1 Temmuz 2012, s. 4-5.

24 İsmail Saymaz, "İşçiler 'kendi inisiyatifleriyle' Ölmüş!", Radikal, 9 Haziran 2012, s. 10-11.

25 "Çin İş Sömürü Türk İş Şiddet", Gündem, 19 Haziran 2012, s. 5.

26 "Kurtarma Rezaleti: Kepçe Başını Kopardı", Cumhuriyet, 3 Temmuz 2012, s. 3.

* Son örnek de, kapitalist açgözlüğün “iş kazaları”nı bir “kâr kapısı”na dönüştürme yolundaki girişimlerinden olsun: Bursa’da pek çok sahtecilikle şaibeli bir kuruluş olan Medical Park hastanesinin, Bursa’daki büyük fabrikalara bir yazı gönderip iş kazalarını kendilerine yönlendirmeleri durumunda tazminat ödemekten kurtulacaklarını bildirdiği açıklandı. Hastane hakkındaki yolsuzluk iddialarını bir basın açıklamasıyla dile getiren Ali Nihat İrkörücü’nun bu konuda söyledikleri, şöyle:

“Hastane yetkilisi Bursa’da bulunan tüm büyük fabrikalara yazı göndermiş. ‘Buna göre iş kazalarını bize yönlendirin, sizin tazminat ödemek zorunda kalmanızı engelleyelim’ deniliyor. Bir başka ilginç örnek ise Devlet Hastaneleri’nde yapılan ameliyatların yine Medical Park’ta yapılmış gibi gösterilerek paraların SGK’dan tahsil edilmesi!”²⁷

Bu örneklerden de görülebileceği üzere, emekçilerin canları, “üzerlerindeki ücret dışındaki işgücü maliyetleri”ni düşürmeyi bizzat iktidarın taahhüt ettiği patronların açgözlülüğüne emanet edilmiş durumda. Neo-liberalizm, özellikle Türkiye gibi emekçileri yüz yıllık mücadeleler sonucu sağladığı kazanımlara sahip çıkma bilinç, örgütlülük ve gücünden yoksun ülkelerde “vahşi kapitalizm”e irca olmuştur. Hani şu, Engels’in “Londra sokaklarında her sabah polislin açlıktan ölenlerin cesetlerini topladığını” aktardığı vahşi kapitalizm koşullarına...

* * *

Aslına bakılırsa, kapitalizmin “ucuzlattığı” yalnızca işgücü değil, insanın kendisidir. Ve ona mündemiç olan her şey... Bir başka anlatımla, kapitalizm koşullarında emek gücünün “ucuz” olması salt iktisadî değil, aynı zamanda toplumsal, siyasal, bireysel veçhelere sahip çok boyutlu bir görüngüdür; toplumun büyük bölümünde yoksullaşma/yoksunlaşmanın çapının genişleyip derinleşmesi anlamına gelir. Ucuz işgücü, özellikle gelir bölüşümünü emekçiler lehine yeniden düzenlenmesi doğrultusunda müdahale edecek örgütlü bir gücün bulunmaması ve/veya “büyüme”nin (bu ne demekse?) üretken olmayan sektörlerden kaynaklanması durumunda, yoksulluktan beslenen ve onu besleyen bir kısır döngüye katılır.

Bu koşullar altında, toplumun büyük kesimi için söz konusu olan artık “haklar” değil, üsttekilerin “merhameti ve adaleti”dir. Kendisini bir “sınıf” olarak algılamasını sağlayacak koşulların ortadan kaldırılması (örgütsüzleşme, esnekleşme,

27 “İş kazalarında Bursa Medical Park Vurgunu”, http://www.guvenlcalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2813:is-kazalarinda-bursa-medical-park-vurgunu&catid=58:genel&Itemid=182. Haberde söz edilmeyen bir küçük ayrıntı: Bir hastaneler zinciri olan Medical Park’ın sahibi AKP’li Muharrem Usta ile Siirt’li Ethem Sancak. Ancak Emine Erdoğan’ın şirketin ortağı olduğu yönünde yoğun söylentiler dolaşımında.

kayıtdışılaşma/informelleşme,²⁸ taşeronlaşma, vb.) emekçiyi (ve mensubu olduğu toplumsal katmanları) talep düzeyi “merhamet ve adalet”e indirgenen “yoksul/yoksun” a dönüştürmektedir.

İşçi cinayetleriyle kadın cinayetlerinin kesiştiği alan, tam da burasıdır: toplumsal değer (ve de konum) yitimi.²⁹

HER GÜN BEŞ KADIN...³⁰

Siz yukarıdaki sayıyı mutlak kabul etmeyin; her gün kocası, sevgilisi, babası ya da ağabeyi... yakını bir erkek tarafından boşanmak istediği için, okumak/çalışmak istediği için, kısa etek giydi diye, yemeği zamanında hazır etmediği için, internette bir erkekle chat’leşti diye, habersiz komşuya gittiği için... öldürülen kadın sayısı istatistiklere gelir gibi değil. Dahası, saymanın “sorun”u çözmeye yetmediğini saya saya öğrendik; gazeteler “bir kadın cinayeti daha!” manşetini attıkça kırım azalmıyor, umursamazca, pervasızca sürüp gidiyor...

Ve iş cinayetlerinde öl(dürül)en işçiler gibi eril şiddetin katlettiği kadınlar da, iktidarın balık hafızasında yer etmeden, en fazla bir yetkilinin demecine meze olup, suya yazı yazar gibi kayıp gidiyor - geride belki de yalnızca acılı yakınlar ve bir avuç öfkeli hemcins/hem sınıf bırakarak. Bir başka değersizleşme göstergesi...

Aslına bakarsanız AKP iktidarında işçilerle kadınların yolu, simgesel bir biçimde, şu mahut 4+4+4 reformunda kesişti: “zorunlu” eğitimin son dört yılını

28 “Kayıtdışı” terimi ile “informel” terimini, aynı görüngünün iki farklı veçhesini imlediklerini düşündüğüm için birlikte kullanıyorum. “Kayıtdışı”lık, devletin resmî kayıtları dışındaki (dolayısıyla da vergisiz, sigortasız ve bunlara taalluk eden her türlü güvenceden yoksun) bir istihdam biçimine işaret ederken, “informellik” bu istihdamın bünyesinde biçimlendiği ilişkiler ağının niteliğine gönderme yapar gözükmektedir daha çok. Akrabalık/aşiret/tarikat vb. “yerel” ilişkiler “formel” istihdamda da belirli bir pay tutsa da, “informel” istihdamın toplumsal biçimlenişinde aslî bir rol oynarlar; neo-liberalizmin (genellikle muhalif iktisatçıların gözünden kaçan) önemli bir boyutu da, modern kapitalizmin yok ettiği varsayılan bu “toplumsal sermaye”ye yeniden değer katmasıdır. Etkinlik alanı formel (dolayısıyla da “hak” temelli örgütlenmeye daha açık) bağıntılardan “informel” bağıntılara kayan emekçi, bu yolla sınıf kimliğini de gözlerden yitirmektedir.

29 Bu yazının çerçevesini kadınlar ve işçilerle sınırlı tuttum. Ancak emeğin (ve onun kaynağı olan insanın) değersizleştiği koşullarda, bu değersizleşme sürecine tüm varyantları katabiliriz: Kürtler, Aleviler, Romanlar, gençler, köylüler, muhalifler, farklı cinsel yönelim sahipleri, suçlular, “marjinaler” vb. vb.

30 “Kadın cinayetleri”ni, SAV Almanak’ın bir önceki sayısında ilişkin olduğunu düşündüğüm veçheleriyle işlediğim için [bkz. Sibel Özbudun, “Kadın Cinayetleri: “Bir Daha Asla!” Diyebilmek... Sosyal Araştırmalar Vakfı, Almanak 2010, ss.335-351. İstanbul, 2011] bu yazıda yalnızca iş(çi) cinayetleriyle ortaklaştırılabileceğini düşündüğüm boyutuyla ele alıyorum.

“açık öğretim”de tamamlanabileceği hükmü, erkek çocukların 14’üne varmadan çırak olarak tezgâh başına, kızların da kocaya gönderilebileceğini, hatta doğrusunun bu olduğunu zımnın onaylayan muhafazakâr liberalizmi açığa çıkartıyordu. Ondördündeki gelinin koca ve kayın baskısına ancak, ondördündeki çırak kadar direnebileceğinin bilincindeki açgözlü bir muktedirlik... Ve hepsinin “Kara kaplı”ya uygun olduğunun yürek ferahlığındaki bir meşruiyet düşkünlüğü...

Kadına yönelik eril şiddetin günümüzde neredeyse evrensel bir görüngü olduğu, biliniyor. Ama bu “evrensellik”, bizi her yerde hazır ve nazır, ezeli-ebedî, değişmez bir “erkek egemenliği” kestirme sonucuna varamamalı. Erkek egemenliği (ben bunu başka pek çok yerde tartıştığım nedenlerden dolayı “ataerki” olarak tanımlamayı yeğliyorum) iktisadî-siyasal buyrultularla karşılıklı ilişkisi içerisinde tarihsel olarak biçimlenen ve pek çok kültürel varyanta sahip bir görüngü.³¹ Türkiye’deki ataerkinin üzerinde işlediği mevcut iktisadî-kültürel varyant kadınlığın ana gövdesinin “ev kadınları”ndan oluşmasıdır.

Gerçekten de bu ülkede yaşayan 27 milyon dolayındaki 15 yaş üstü kadın nüfusunun 11.9 milyonu, “ev kadını” olarak tanımlanmaktadır.³² “Çalışıyor” gözükten kadınların 3 milyon kadarı ise kırsal kesimde, yani esas itibarıyla “ücretsiz aile emekçisi” olarak istihdam edilmektedir. Bu, ana gövde itibarıyla 15 milyon dolayında kadının bağımsız bir gelirden yoksun olarak, koca/baba eline bakmakta olduğunu gösterir. İşsiz, iş bulmaktan umudunu yitirmiş, hasta, engelli vb. statüler de bu sayıya eklendiğinde, Türkiye’de yaşayan kadınların üçte ikisine yakınının iki ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak bağımsız bir gelir kaynağından yoksun olduğu çıkmaktadır ortaya. İşin daha da vahimi, 15 yaş üstü toplam kadın nüfusunun 20 milyon kadarı, ilköğretim ve altı bir eğitimle yetinmektedir,³³ bir başka deyişle, bağımsız bir yaşama olanak sağlayacak bir iş bulma şansından yoksundur.

31 Bu paragrafta öne sürülen fikirler, derli toplu bir biçimde, Liberalizm/Muhafazakârlık Kısacasında Kadın (İstanbul: Kaldıraç Yayınları, 2008) başlıklı, yazarları arasında bulunduğum kitapta tartışılmaktadır.

32 Aslına bakılırsa, TÜİK 2011 verilerine göre “işgücüne dahil olmayan” kadın sayısı, 20 milyon bulmakta. Bu toplam içerisinde yalnızca 2 milyonu eğitime devam ediyor; 2 milyon kadarı yaşlı, hasta, özürlü vb.; emekli kadın sayısı ise 772 bin. İşsizler, özellikle de “iş bulmaktan umudunu kaybetmişler” konumu da dahil edildiğinde, ev kadını sayısının 14 milyon dolayında olduğu sonucu çıkıyor ortaya...

33 “Türkiye’de 18-24 yaş arası her iki kız öğrenciden birinin, orta öğretimini tamamlamadan okulu bıraktığı ortaya çıktı. AB İstatistik Kurumu Eurostat’ın eğitimden erken ayrılan gençlere yönelik araştırması Türkiye’de en az ortaöğretim düzeyinde okulu bırakan kız çocuklarının oranının yüzde 47.9 olduğunu gösterdi. AB ortalaması ise yüzde 14 olarak saptandı.” (Bahadır Selim Dilek, “Kızların Yarı Okumuyor”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 2012, s. 3).

Yalnız başına bu veriler dahi bu ülke kadınlığının yaşamakta olduğu “değer yitimi” süreçlerinin ve bunlara eşlik eden kadına yönelik şiddetteki tırmanışın arka planını bize verebilecek niteliktedir. Ancak hem değersizleşme hem de şiddeti biçimlendiren iki vektör daha var. Bunlardan ilki hiç kuşku yok ki, coğrafyamızın yoğun “ataerkil” gelenekleri.³⁴

Ancak geleneklerin insanlar tarafından biçimlendirildiğini, sürdürüldüğünü, değişikliğe uğratıldığını, manipüle edildiğini, seçildiğini, aktarıldığını bilen bir yaklaşım, ikinci vektöre daha fazla ağırlık tanıyacaktır: bu ülkede kadınlığın “eve kapatılmış” hâlimden yarar devşiren iktisadî siyasal güçler...

Kapitalizmin kendi yarattıkları olsun, geçmiş üretim biçimlerinden devraldıkları olsun eşitsizliklerden beslenen, onları sürekli yeniden üreten bir rejim olduğu, herkesin malûmu. Kadın-erkek eşitsizliğinin kapitalist sistemin kendi dinamikleri arasına kattığı bu eşitsizliklerden biri olduğu da. Kadınların “büyüme” dönemlerinde kitlesel olarak işe alınan, kriz dönemlerinde kitlesel olarak kapı dışarı edilen uysal ve ucuz işgücü kaynağı olduğu teması burada tekrarı gerektirmeyecek kadar çok işlendi.

Ancak kapitalizmin içinden geçmekte olduğumuz neo-liberal formatının başka bir özelliği var. Az önce de değindiğim üzere, istidamın (ve tüm çalışma koşullarının) deregularizasyonu sürecinde kapitalist modernitenin yaratmış olduğu “kamusal-özel” ayrımını berhava ederken, “geleneksel” ilişki biçimlerine (Durkheim bunlara “mekanik dayanışma”, Tönnies ise “gemeinschaft” derdi) değer katıp bunları piyasaya dâhil ediyor: Sanayi Devrimi’nin birbirinden dönüşsüz biçimde kopardığı sanılan domestik birim ile işyerini (esnek ve/veya informal üretim dolayımıyla) yeniden birbirine bağlıyor. Bu durum, koşullarını yukarıda kabaca vermeye çalıştığım ülkemiz kadınlığının büyük bölümü için “ev kadını” statüsünden çıkış umudunun yitimi anlamına gelir. İşler fabrika üretiminden merdiven altı tezgâhlarına, kadroludan sözleşmeliye, sınaîden hizmetlere, formelden informele doğru kayıyor, iş sağlama formal kurumlardan mahalle-aşiret vb. simsarlarının bir ayrıcalığına dönüşüyorsa, giderek daha az sayıda kadın, bağımsız bir gelire sahip olma olanağına kavuşabilecektir.³⁵ [Bu hiç kuşkusuz kadınların çalışmadı-

34 “Neden kadın cinayetleri, neden bugün?” sorusunu soran Erdal Atabek’e sorusunun yanıtını “erkeğin kadına sahip olması” şeklinde verdiren de bu gelenektir (Erdal Atabek, “Kadın Cinayetlerinin Kökeni...”, Cumhuriyet, 28 Mayıs 2012). Hiç kuşku yok ki, “kadınlar için sağladığı koşullar sıralamasında Türkiye’yi 165 ülke arasında 114. sıraya yerleştiren koşulları biçimlendiren de (Güven Sak, “Kadınlara Saygısız İlk 100 Ülke Arasındayız”, Radikal, 26 Haziran 2012, s. 23).

35 “Kadını eve hapsedmenin temelde, laik-şeri bir yanı yok. Erkek egemenlerin genel bir tutu-

ği/çalışmayacağı anlamına gelmiyor. Tersine, dünyadaki (ücretsiz) işlerin üçte ikisini kadınlar yapmakta!]

İktisaden neo-liberal, toplumsal/kültürel açıdan muhafazakâr AKP iktidarı, bu durumun pekâlâ farkındadır. “En az üç çocuk”, “kürtaj cinayettir” vb. mesajları ve ideologlarının ağızından yaygınlaştırdığı, aileyi yücelten³⁶ ve “kadının çalışması fitraten sorundur, zorunluysa çalışsın, ama kadının yeri esasen evidir” söylemleriyle kadın istihdamını ikincilleştirirken, ya da en azından “kızlar evlenmeden kısa bir süre çalışsınlar, sonra da evlerinin hanımı olsunlar,” ara formülünü öne çıkartırken, kadınların “bağımsızlık” savlarının altını da mayınlamaktadır. Bu yoldan devşireceği ikisi iktisadî, biri siyasal üç yarar vardır AKP iktidarının: kadın emeğini ucuzlatarak Anadolu burjuvazisinin vahşi kapitalizmine hatırı sayılır bir girdi sağlamak ve erkek istihdamı üzerindeki kadın işgücü baskısını azaltmak. Ve İslâmî referanslı bir söyleme başvurmakla muhafazakâr kitlelerin oyunu garantilemek...

Bu zihniyet ve bu yöndeki siyasarın kadınları aile içi şiddete karşı savunmasız bıraktığı, ortadadır. Kadınlar çalışarak bağımsız bir gelire sahip olma, bu yolla da kendine yeni bir yaşam kurma olanağından yoksun olduğu sürece, denetlenebilir/hükmedilebilir varlıklar olarak resmolar eril zihinde. Ve erkeklerin bu resme “aykırı” sayılan tutum ve davranışları cezalandırma yetkisini elinde tuttuğunu varsaymalarını kolaylaştırmaktadır... Emniyet görevlilerinden yargıçlara, milletvekillerinden valilere, imamlardan patronlara, bütün bir eril sistemin zımnî onayıyla...

Evet, ülkemizde son on yılda yüzde 1400 oranında artış gösterdiği sıkça vurgulanan kadın cinayetleri, kadınların iktisaden (ve dolayısıyla toplumsal olarak) değersizleştirilmesiyle yakından ilişkilidir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, iş olanaklarının sınırlılığı, baba ya da kocanın hanenin “ekmek sağlayıcısı” rolünü daha da vurgulu hâle getirirken, eril egoyu şişirdikçe şişirmektedir. Erkeğin kendini ka-

mu bu. Neo-liberal gericilik ise bunu şimdi biraz daha pekiştirecek bir hamle peşinde. Bir yandan yetişkin kadına dirsek gösterip iş vermeyerek eve kapatıyor, bir yandan da bu zinciri kırmayı deneyen kız çocuklarını 4 yıllık eğitimin ardından “evdekiler” ordusuna katmanın peşinde.” (Mustafa Sönmez, “20 Milyon Kadın Evde... Kızlar da Eve...”, Cumhuriyet, 27 Şubat 2012, s. 12).

- 36 AKP kadrolarının ne denli “aileci” olduğunu örneklendirmeye gerek var mı, bilmiyorum. Ama bu uçsuz bucaksız listeye eklenecek son örnek, yalnızca “Kadından sorumlu devlet başkanlığı”nın “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” olarak yeniden yapılandırılması değil, aynı zamanda “Kadın ve aile bireylerinin şiddetten korunması” yasa tasarısının adının “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” olarak değiştirilmesi olsun... (Türey Köse, “Kadın’ Tasarisına Muhafazakâr Ayar”, Cumhuriyet, 7 Mart 2012, s. 7).

dın(ı) üzerinde "canını alma" dahil tam yetkili olarak görmesinin ekonomi politikasını, kadın emeğinin (ve dolayısıyla da benliğinin) bu "değersizleş(tiril)mesi" oluşturur.

İş(çi) cinayetleri ile kadın cinayetlerinin kesiştiği hemzemin geçit ise, tam da bu "değersizleş(tiril)me"dir. İşçinin "maliyetini" düşürme adına onu patronun insafına terk eden neo-liberal kapitalizm, kadını da "yeniden domestikleştirirken" koca ve/veya baba şiddetinin önüne ancak palyatif önlemlerle çıkmaktadır...

21 Temmuz 2012 , Çeşme Köyü.